

Dygo, Marian

"Einführung in die Siedlungsarchäologie", H. Jankuhn, Berlin-New York, 1977 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 70/3, 572-573

1979

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

chon, a od końca IV w. dla celów chronologicznych 1 Epeiph lub 1 lipca, zaś dla celów podatkowych 1 Pachon lub 1 maja. Dla Dolnego Egiptu brak niestety danych. Autorzy, zgodnie z tytułem pracy mówiącym przecież o „systemach chronologicznych” nie ograniczyli się oczywiście do zagadnienia indykcji (poświęcają mu rozdz. II—V). Rozdział VI dotyczy lokalnej ery Oksyrynchos, rozdz. VII — ery Dioklecjana, rozdz. VIII — datowania według konsulatów i postkonsulatów.

Pracę zamykają aneksy. Najistotniejsze z nich to synoptyczna tablica chronologiczna 284—641, zestawienie konsulatów w papiirusach 284—641 oraz indeks imion konsulów.

Omawiana publikacja pomyślana jest jako narzędzie pracy historyka. Znaczną jej część stanowią zestawienia i tabele, prezentujące w sposób syntetyczny całą datowaną dokumentację papiirusową z Egiptu bizantyjskiego. Czyste karty w wykazie imion konsulów świadczą dobitnie o tym, że autorzy nie uważają swojej pracy za zamkniętą, przewidując uzupełnianie jej przez użytkownika odręcznymi notatkami. Wobec niezwyklej złożoności zagadnień chronologicznych Egiptu bizantyjskiego również ich wykład u Bagnalla i Worpa wymaga od czytelnika niemało uwagi i wnikliwości. Oplaca się ona jednak sowicie, gdyż materiał opracowany przez obu papirologów jest cenny nie tylko dla badaczy dziejów Egiptu, ale dla wszystkich historyków okresu bizantyjskiego.

A. Ł.

H. J a n k u h n, *Einführung in die Siedlungsarchäologie*, Walter de Gruyter, Berlin—New York 1977, s. 202.

Archeologię osadniczą (pojęcie to wprowadził do nauki znany archeolog niemiecki G. Kossinna w 1911 r.) definiuje autor omawianej pracy jako kierunek badawczy, który na podstawie archeologicznie uchwytne i interpretowanego materiału źródłowego, bez uwzględnienia jego aspektów etnicznych lub plemiennych, rozpatruje problematykę osadnictwa. Książka zawiera podstawowe wiadomości z tego zakresu. Przeznaczono ją dla studiujących archeologią prahistoryczną i wczesnośredniowieczną a także dla przedstawicieli tych dyscyplin, którzy (jak historycy, geografowie) wykorzystują metody i dorobek archeologii w zakresie badań osadniczych. Zebrany w książce materiał dotyczy przede wszystkim Europy Środkowej i Północnej, od neolitu do wczesnego średniowiecza. Praca składa się z trzech części. W pierwszej omówiono podstawy badań archeologiczno-osadniczych, źródła, metody oraz rolę środowiska naturalnego dla przebiegu procesów osadniczych. Autor podkreślił ściśle związki archeologii osadniczej z geografiami oraz historią osadnictwa, wykazując jednak istnienie częściowych różnic w metodach badawczych stosowanych przez te dyscypliny oraz w wykorzystywanych przez nie źródłach. W badaniach archeologiczno-osadniczych bazę źródłową stanowią wszystkie znaleziska, pomniki oraz zjawiska krajobrazowe, wykazujące ślady typu osadniczego. Źródła te autor sklasyfikował oraz naświetlił ich wartość badawczą. Na czoło wysunął trzy kategorie źródeł: 1. obiekty grobowe (poświadczają one bezpośrednio istnienie pobliskiej osady, pozwalają określić liczebność jej mieszkańców w danym czasie a nawet dynamikę zaludnienia), 2. punkty osadnicze (umożliwiają kompleksowe badanie osadnictwa, dają wgląd w stosunki społeczno-gospodarcze), 3. pozostałości rolniczej działalności człowieka (ślady orki, systemy pól itp.). Z kolei omówiono wartość źródłową śladów zaświadczyjących wydobywanie surowców oraz funkcjonowanie pracowni przetwarzających je. Osobno scharakteryzowano ślady fortyfikacji i związanych z nimi obiektów osadniczych z podziałem ich według funkcji oraz charakteru umocnień. Podkreślono ich niejednakową przydatność do badań archeologiczno-osadniczych, podobnie jak omówionych dalej obiektów kultu-

wych. Na zakończenie scharakteryzowano znaleziska ruchome, mające bardzo różnorodną funkcję i wartość źródłową. Omawiając metody badań archeologiczno-osadniczych autor zatrzymał się przede wszystkim na inwentaryzacji terenu (z wykorzystaniem metod geodezji archeologicznej), fotografii lotniczej (zwłaszcza w badaniach systemu drożnego, układu pól itp.) oraz metodzie fosforanowej. Zakończenie części pierwszej zawiera bardzo interesujące omówienie wpływu środowiska naturalnego na przebieg procesów osadniczych. Omawiając rzeźbę terenu autor zwrócił uwagę na wahania poziomu morza, rozwój namulów jako terenu osadniczego, powstawanie piaszczystych wydym polodowcowych oraz terenów gliniastych w dolinach rzecznych. Z kolei autor przedstawił metody badań klimatologicznych oraz dał krótki zarys historii klimatu od późnego paleolitu do czasów obecnych. Nieco miejsca poświęcono glebom. W charakterystyce stosunków wodnych autor podkreślił ich zmienność (wahania poziomu wód gruntowych). W zakończeniu omówiono świat roślinny (zwłaszcza zalesienie) i zwierzęcy. W części drugiej książki przedstawiono niektóre rezultaty badań archeologiczno-osadniczych. Zwraca uwagę instruktywne przedstawienie zasad budowania map osadniczych, zjawiska przesuwania się centrów osadniczych oraz archeologicznych metod badania pustek. Bardzo ważne są rozważania nad ekologicznymi uwarunkowaniami osadnictwa. Wreszcie w części trzeciej autor wskazał na znaczenie rezultatów archeologii osadniczej dla specjalistów z zakresu historii gospodarczej, społecznej, stosunków etnicznych. Uzupełnieniem tej bardzo pożytecznej pracy są liczne mapy, plany, wykresy oraz selektywna bibliografia.

M. D.

Dzieje Pomorza Nadwiślańskiego od VII wieku do 1945 roku, Wydawnictwo Morskie, Gdańsk 1978, s. 547.

Książka jest efektem współpracy czterech gdańskich historyków: S. Mielczarskiego, W. Odyńca, S. Gierszewskiego oraz R. Wapińskiego. Ma ona, w formie przystępnej dla szerszego ogółu czytelników, ukazać przeszłość Pomorza Nadwiślańskiego od wczesnego średniowiecza do końca II wojny światowej. W ujęciu autorów region ten ograniczony jest od zachodu doliną Łeby i Brdy, od wschodu doliną Pasłęki i górnej Drwęcy. Granicę północną stanowi linia brzegowa Bałtyku, południową — pas Borów Tucholskich. Opracowanie dzieli się na trzynaście rozdziałów. W trzech pierwszych — pióra S. Mielczarskiego — omówiono dzieje Pomorza do 1466 r. Autor uznał za przełomowy wiek XIII z uwagi na panowanie odrębnej, pomorskiej dynastii książęcej, wyodrębnienie się tej dzielnicy spod władzy państwa polskiego, ówczesne przemiany społeczno-gospodarcze oraz pojawienie się problemu krzyżackiego. Z kolei W. Odyniec przedstawił w trzech rozdziałach dzieje regionu w latach 1466—1772. Omówił obszernie m.in. formy ustrojowe Prus Królewskich, specyficzną sytuację Gdańska, wpływ europejskiej (bałtyckiej) polityki władców polskich XVI—XVIII w. na losy tego regionu, stosunki gospodarcze, życie kulturalne, sprawy wyznaniowe (reformacja). Okres 1772—1870 opracował S. Gierszewski (cztery rozdziały). Omówił osiemnastowieczne przemiany na Pomorzu Nadwiślańskim po zagarnięciu tego terenu przez Prusy (pruska administracja, reformy agrarne, szkolne). Bardzo obszernie przedstawił życie regionu w I połowie XIX w. (epizod napoleoński, uwłaszczenie chłopów i rozwój kapitalizmu w rolnictwie, stosunki etniczno-wyznaniowe, polski ruch narodowy). Osobno scharakteryzował dwudziestolecie 1850—1870, zwracając szczególną uwagę na rozwój przemysłu, komunikacji (kolej), umacnianie poczucia narodowego Polaków. Trzy końcowe rozdziały obejmujące okres 1871—1945 wyszły spod pióra R. Wapińskiego. Zwrócimy uwagę na obszernie omówienie przemian społeczno-gospodarczych